

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 47-48 (2011)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 47-48 (2011)

Ιταλικά σχολεία στην Πρέβεζα: 1890-1940

Ευάγγελος Καινούργιος

doi: [10.12681/prch.28436](https://doi.org/10.12681/prch.28436)

Copyright © 2021, Ευάγγελος Καινούργιος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καινούργιος Ε. (2021). Ιταλικά σχολεία στην Πρέβεζα: 1890-1940. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (47-48), 255-264.
<https://doi.org/10.12681/prch.28436>

Ευάγγελος Γ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ*

Ιταλικά σχολεία στην Πρέβεζα: 1890-1940

Εισαγωγή

Στα συμπεράσματα προηγούμενης εργασίας μου για τα *Πρεβεζάνικα Χρονικά* με θέμα την ξενόγλωσση εκπαίδευση στην Πρέβεζα του Μεσοπολέμου, σημείωνα την ανάγκη μιας διεξοδικότερης διερεύνησης της περίπτωσης του ιταλικού σχολείου και ειδικότερα στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών.¹ Δύο χρόνια αργότερα ανακάλυψα ότι η έρευνα αυτή, όχι μόνο για την Πρέβεζα αλλά για το σύνολο των ιταλικών σχολείων στην Ελλάδα, έγινε από τον Δαβίδ Αντωνίου, ο οποίος, μάλιστα, έκανε και μια παραπομπή στα φτωχά αποτελέσματα της δικής μου εργασίας, στο βιβλίο του *Ιταλικά σχολεία στην Ελλάδα*.²

Με βάση αυτά τα νέα δεδομένα συνέχισα την προσπάθειά μου αξιοποιώντας και αυτήν τη φορά προφορικές αλλά και εικονογραφικές πηγές, που μας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την εκπαίδευση της ιταλικής κοινότητας της Πρέβεζας κατά το παρελθόν. Το υλικό αυτό το συνέλλεξα χάρη στη βοήθεια των αγαπητών φίλων Δημήτρη Μπέτσου και Κατερίνας Σισμανίδη, οι οποίοι με έφεραν σε επαφή με την κ. Βασιλική Σισμανίδη, παλιά μαθήτριά του ιταλικού δημοτικού σχολείου της Πρέβεζας. Τους ευχαριστώ θερμά όλους για τη βοήθειά τους.

Ιταλικά σχολεία στην Πρέβεζα τον 19^ο αιώνα

Σε πρόσφατη εργασία σχετικά με την παρουσία της Καθολικής Εκκλησίας στην Ήπειρο αναφέρεται ότι κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα λειτουργούσε στην Πρέβεζα ενοριακό ιταλικό σχολείο, το οποίο μετά το 1870 δέ-

* Ο Ευάγγελος Γ. Καινούργιος είναι δάσκαλος (M.Ed.).

¹ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ 2009, 293.

² ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 194.

χτηκε την επιρροή της εκπαιδευτικής πολιτικής του νεοσύστατου τότε ιταλικού κράτους.³

Ωστόσο, η επίσημη λειτουργία ιταλικού εκπαιδευτικού ιδρύματος στην πόλη της Πρέβεζας εντοπίζεται για πρώτη φορά κατά την περίοδο της διακυβέρνησης της Ιταλίας από τον Francesco Crispi (1887-1891), ο οποίος ενισχύει την ιταλική εκπαίδευση στην ανατολική Μεσόγειο, στο πλαίσιο της επεκτατικής εξωτερικής και οικονομικής του πολιτικής.⁴

Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής είναι και η ίδρυση πρωτοβάθμιου ιταλικού σχολείου στην Πρέβεζα, το οποίο λειτουργεί την περίοδο 1889-1891 και κλείνει λόγω οικονομικών δυσχερειών,⁵ που φαίνεται πως εμφανίζονται με το τέλος της κυβέρνησης Crispi στην Ιταλία.

Η ίδρυση αυτού του σχολείου συμπίπτει με την ίδρυση ιταλικών εκπαιδευτηρίων στην Αυλώνα και το Δυρράχιο⁶ και επιβεβαιώνεται και από άλλες πηγές, οι οποίες, όμως, αποδίδουν το τέλος της λειτουργίας του σε διαφορετικούς λόγους.

Πιο συγκεκριμένα, ο καθηγητής Iber Ortayli αναφέρει ότι στο ιταλικό σχολείο της Πρέβεζας, που δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1880, άρχισαν να φοιτούν εκτός από τα παιδιά της ιταλικής παροικίας και μουσουλμανόπαιδες, τουρκικής και αλβανικής, κυρίως, καταγωγής, καθώς και κάποια ελληνόπουλα. Όμως, οι οθωμανικές αρχές δεν ανέχθηκαν αυτήν την εξέλιξη κι έτσι το σχολείο έκλεισε προσωρινά και απαγορεύτηκε να φοιτούν σε αυτό Οθωμανοί υπήκοοι, χριστιανοί, εβραίοι ή μουσουλμάνοι.⁷

Στη λειτουργία του ιταλικού σχολείου πιθανότατα εναντιώθηκαν και οι Έλληνες κάτοικοι της πόλης, που αντέδρασαν έντονα δέκα χρόνια αργότερα στην ίδρυση ιταλικής επαγγελματικής σχολής στην Πρέβεζα το 1900.⁸

Αυτή η σχολή λειτούργησε για έναν μόνο χρόνο και φαίνεται ότι καταπολεμήθηκε πολύ από το ελληνικό στοιχείο της πόλης και ιδιαίτερα από τον ισχυρό τοπικό προύχοντα Γεώργιο Κονεμένο μπέη, ο οποίος σύμφωνα με τον Σ. Πλουμίδα εμφανίζεται να ιδρύει το πρώτο νηπιαγωγείο της Πρέβεζας, ως μια κίνηση αντιπερισπασμού.⁹ Ωστόσο, η ίδρυση ελληνικού νηπιαγωγείου στην Πρέβεζα, ως αντίδραση στη δημιουργία ιταλικού σχολείου, η οποία επιβεβαιώνεται και από άλλη πηγή,¹⁰ θεωρούμε ότι είναι πιθανότερο να συνδέε-

³ Βλ. ΑΣΗΜΑΚΗΣ 2012, 1-2.

⁴ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 32.

⁵ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 192.

⁶ Ως κοινό έτος ίδρυσης αυτών των τριών σχολείων αναφέρεται το 1888, ΦΛΙΠΟΥΡΗΣ 1999, 19.

⁷ ΟΡΤΑΥΛΙ 2010, 86.

⁸ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 192· ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ 1992, 615.

⁹ ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ 1988-1989, 88.

¹⁰ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ 1957, 655. Ας σημειωθεί ότι την περίπτωση αυτή δεν προσδιορίζεται χρονικά η ίδρυση του νηπιαγωγείου.

ται με το ιταλικό σχολείο που λειτούργησε την περίοδο 1889-1891 και όχι με την ιταλική επαγγελματική σχολή στα 1900. Κι αυτό διότι γνωρίζουμε ότι το πρώτο νηπιαγωγείο της πόλης ιδρύθηκε του 1889.¹¹

*Το πρωτοβάθμιο Ιταλικό Σχολείο Πρέβεζας
την περίοδο του Μεσοπολέμου*

Οι δύο προαναφερθείσες απόπειρες λειτουργίας ιταλικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Πρέβεζα του 19^{ου} αιώνα υπήρξαν αποτυχημένες. Όμως, το ενδιαφέρον της εξωτερικής πολιτικής της Ιταλίας για τους υπηκόους της που διέμεναν στην Πρέβεζα και την εκπαίδευσή τους φαίνεται ότι παρέμεινε αμείωτο.

Έτσι, σύμφωνα με τον Ο. Μπέτσο κατά το σχολικό έτος 1913-1914 λειτουργεί υπό την επίβλεψη του ιταλικού προξενείου στην Πρέβεζα μικτό, μονοθέσιο ιταλικό σχολείο. Αναφέρεται επίσης ότι το συγκεκριμένο σχολείο δεν επιθεωρήθηκε από τον επιθεωρητή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Γεώργιο Κοκκίνη κατά το σχολικό έτος 1914-1915, όπως τα υπόλοιπα ξενόγλωσσα σχολεία της πόλης.¹²

Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί στη γενικευμένη την περίοδο αυτή άρνηση των ιταλικών σχολείων να συμμορφωθούν με τη νομοθεσία που όριζε ζητήματα λειτουργίας των ξένων σχολείων στην Ελλάδα.¹³

Στα χρόνια που ακολουθούν, και ειδικότερα την περίοδο 1924-1925, η Διοίκηση Χωροφυλακής Πρέβεζας εντοπίζει κίνηση καθολικών ιερέων για τη δημιουργία ιταλικού σχολείου στην Πρέβεζα. Έτσι, ενημερώνεται το Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο με τη σειρά του υπενθυμίζει στον Νομάρχη Πρέβεζας ότι απαγορεύεται η λειτουργία κάθε ξένου σχολείου εφόσον δεν είχε άδεια λειτουργίας πριν το 1913, πόσο μάλλον η ίδρυση νέου.¹⁴

Ωστόσο, πιθανότατα λειτουργούσε από την περίοδο αυτή στην Πρέβεζα κάποιο μικρό ιταλικό ενοριακό σχολείο. Η λειτουργία του σχολείου αυτού τεκμηριώνεται ιστορικά από έγγραφο της ιταλικής πρεσβείας προς το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (26 Μαΐου 1930). Σε αυτό αναφέρεται ότι στην Πρέβεζα λειτουργεί ενοριακό πρωτοβάθμιο ιταλικό σχολείο αρρένων υπό τη

¹¹ ΒΙΤΑΛΗΣ 1987.

¹² ΜΠΕΤΣΟΣ 2006, 16, 25. Σύμφωνα με τον ίδιο οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από το ημερολόγιο του επιθεωρητή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Γ.Π. Κοκκίνη, το οποίο αντέγραψε από το αρχείο της Διεύθυνσης Π.Ε. Πρέβεζας.

¹³ Την ανυπακοή τους αυτήν κάλυπταν και ενίσχυναν οι Ιταλοί διπλωμάτες στην Ελλάδα, ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 56-87. Έτσι, πιθανόν το ίδιο να συνέβαινε και με το ιταλικό προξενείο της Πρέβεζας, το οποίο «διοικούσε» το ιταλικό σχολείο της Πρέβεζας, βλ. ΜΠΕΤΣΟΣ 2006, 16, 25.

¹⁴ ΑΥΕ/1925:Β/39, βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 193 και ειδικότερα υποσημ. 13.

διεύθυνση του Père Luigi Paolucci, χωρίς όμως να διαθέτει άδεια λειτουργίας από το Ελληνικό Κράτος.¹⁵

Προφανώς αυτή η ημιπαράνομη λειτουργία του Ιταλικού Σχολείου Πρέβεζας οφείλεται τόσο στις «δύσκολες» διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-Ιταλίας στον Μεσοπόλεμο¹⁶ όσο και στη διαρκή άρνηση συμμόρφωσης των ιταλικών σχολείων με τους κανόνες λειτουργίας των ξένων σχολείων στην Ελλάδα.

Το 1931 το σχολείο διακόπτει τη λειτουργία του, ώσπου να ανασυνταχθεί σύμφωνα με το νέο νομικό πλαίσιο που θεσπίστηκε για τα ξένα σχολεία μετά την ψήφιση του Ν. 4862/1931.¹⁷ Ο εν λόγω νόμος αποτέλεσε τομή στην κρατική παρέμβαση στα ζητήματα των ξένων σχολείων και προέβλεπε μεταξύ άλλων την ίδρυσή τους μόνον εφόσον υπήρχε σχετική άδεια, την απαγόρευση της φοίτησης των ελληνοπαίδων σε αυτά και τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας από Έλληνα δάσκαλο.¹⁸

Μετά τη θέσπιση του Ν. 4862/1931 και σύμφωνα πάντα με τα διαθέσιμα στοιχεία, το Ιταλικό Σχολείο Πρέβεζας επαναλειτούργησε το 1936 έχοντας επίσημη άδεια λειτουργίας από το Ελληνικό Κράτος ως μικτό, πρωτοβάθμιο σχολείο με 4 τάξεις, 2 δασκάλους (τον Α. Taliana και τον Θ. Παπακωνσταντίνου) και 15 Ιταλούς μαθητές, 6 αγόρια και 9 κορίτσια.¹⁹

Από την ίδια πηγή γνωρίζουμε ότι το 1939 το μαθητικό δυναμικό του σχολείου μειώθηκε σε 6 μαθητές, ενώ παράλληλα λειτουργούσε και νηπιαγωγείο με 4 μαθητές,²⁰ αριθμητικά δεδομένα που καταγράφηκαν πάλι το 1940.²¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο της επίσημης πλέον λειτουργίας του, το ιταλικό σχολείο στεγάστηκε στο κτιριακό συγκρότημα του καθολικού ναού του Αγίου Ανδρέα (Εικ. 1),²² που δημιουργήθηκε το 1902 και στον οποίο σταδιακά προστέθηκαν ένα μεγάλο, διώροφο κτίριο με καμπαναριό (1905) και ένα μικρότερο ισόγειο (1932).²³ Πιο συγκεκριμένα, τα μαθήματα του σχολείου γίνονταν σε έναν ιδιαίτερα ευρύχωρο διάδρομο του διώροφου κτι-

¹⁵ ΑΥΕ/1930:Α23, βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 193 και ειδικότερα υποσημ. 15.

¹⁶ Η εξέλιξη των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Ιταλίας στον Μεσοπόλεμο είναι γνωστή και δεν θα αναφερθούμε σε αυτήν αναλυτικότερα.

¹⁷ Την ίδια περίοδο έκλεισαν προσωρινά και τα ιταλικά σχολεία Αλεξανδρούπολης και Ζακύνθου, βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 104.

¹⁸ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 93-104.

¹⁹ ΑΥΕ/1937:69,6, βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 104. Για το όνομα του Έλληνα δασκάλου μας πληροφορήσε η κυρία Βασιλική Σισμανίδη.

²⁰ ΑΥΕ/1939:6, βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 104.

²¹ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 104, υποσημ. 17.

²² Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη. Πιθανότατα εκεί λειτουργούσε και τα προηγούμενα χρόνια ανεπίσημα.

²³ ΠΑΡΑΘΥΡΑ 1991, 194-195.

ρίου που εφάπτονταν στον ναό του Αγίου Ανδρέα²⁴ και καταστράφηκε ολοσχερώς από πυρκαγιά το 2003.

Τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονταν εκεί, όπως προκύπτει από διασωθέντα σχολικό έλεγχο του Ιταλικού Σχολείου Πρέβεζας (Εικ. 2, 3), ήταν τα παρακάτω: Θρησκευτικά, Ανάγνωση και Γραπτές Ασκήσεις στο μάθημα της Γλώσσας, Αριθμητική και Λογιστική, Γυναικείες Εργασίες και Χειρωνακτική Εργασία (σε όλες τις τάξεις), Γενικές Έννοιες (1^η, 2^α, 3^η τάξη), Ορθογραφία (2^α, 3^η τάξη), Γεωγραφία, Μουσική, Σχέδιο και Καλλιγραφία, Εκφραστική Ανάγνωση και Απαγγελία (από την 3^η τάξη), Ιστορία, Φυσικές Επιστήμες και Υγιεινή (από την 4^η τάξη), Έννοιες Δικαίου και Οικονομίας (από την 5^η τάξη). Μάλιστα, βαθμολογούνταν ξεχωριστά και η Συμπεριφορά, η Θέληση και ο Χαρακτήρας στη Γυμναστική και τα ομαδικά παιχνίδια, καθώς και ο Σεβασμός των Κανόνων Υγιεινής και Καθαριότητας.²⁵

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στη σύνδεση του σχολείου με τη διάδοση της επίσημης τότε ιδεολογίας του ιταλικού κράτους, της φασιστικής ιδεολογίας, κι αυτό διότι η εγγραφή των αρρένων ιταλοπαίδων της Πρέβεζας στο Ιταλικό Σχολείο συνοδευόταν από την εγγραφή τους στην ιταλική εθνική οργάνωση Μπαλίλλα (*Opera Nazionale Balilla*), τη στολή της οποίας φορούσαν σε επίσημες περιστάσεις (Εικ. 4).²⁶

Οι δραστηριότητες αυτές, όμως, φαίνεται ότι δημιουργούσαν προβλήματα στη λειτουργία του σχολείου, διότι το 1932 ο δάσκαλος του σχολείου πατήρ Α. Taliana κατηγορείται ως μη πατριώτης και ως πρόξενος της απομάκρυνσης του μοναχού Martino Pieri, ο οποίος δίδασκε επίσης στο Ιταλικό Σχολείο της Πρέβεζας.

Παρά τις καταγγελίες εις βάρος του πατρός Taliana και τις απειλές ότι θα αποχωρήσουν μαθητές σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την απομάκρυνση του μοναχού Pieri, η ενδοεκκλησιαστική έρευνα που διενεργείται για το θέμα αυτό δικαιώνει τον Taliana και σε σχετική έκθεση που συντάσσει ο αρχιεπίσκοπος Margotti επισημαίνεται η στενή σχέση καθολικών μοναχών ιταλικής υπηκοότητας με το φασιστικό κόμμα, συμπεριφορά που ενοχλούσε τους καθολικούς άλλης υπηκοότητας.²⁷

²⁴ Στο ίδιο κτίριο οι μαθητές έτρωγαν και μεσημεριανό φαγητό που παρασκεύαζε μαγείρισσα με το όνομα Παρασκευή (Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη). Σύμφωνα με άλλη πηγή τα μαθήματα γίνονταν σε δωμάτιο του ίδιου κτιρίου, στο οποίο ήταν ζωγραφισμένος ο θυρεός των Φραγκισκανών μοναχών, βλ. ΑΣΗΜΑΚΗΣ 2012, 89.

²⁵ Σχολικός Έλεγχος Ιταλικού Σχολείου Πρέβεζας 1937-1938, σ. 2, Αρχείο Βασιλικής Σισμανίδη.

²⁶ Σχολικός Έλεγχος Ιταλικού Σχολείου Πρέβεζας 1937-1938, σ. 1, Αρχείο Βασιλικής Σισμανίδη (Εικ. 2).

²⁷ Βλ. ΑΣΗΜΑΚΗΣ 2012, 89-90, ειδικά υποσημ. 215.

Με την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου το Ιταλικό Σχολείο Πρέβεζας κλείνει. Το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου το σχολείο δεν λειτουργεί και τα παιδιά επιστρέφουν στα σπίτια τους, την ώρα που οι γονείς τους συλλαμβάνονται και κρατούνται στη Χωροφυλακή Πρέβεζας, ως πέμπτη φάλαγγα του εχθρού.²⁸

Το Ελληνικό Κράτος κλείνει επίσημα το Ιταλικό Σχολείο της Πρέβεζας τρεις μέρες αργότερα στο πλαίσιο της απαγόρευσης της λειτουργίας όλων των ιταλικών σχολείων στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, με τηλεγραφική διαταγή του (αριθμ. 57/12/167/20) το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφάλειας²⁹ ζήτησε από τη Διοίκηση Χωροφυλακής Πρέβεζας να συγκροτήσει επιτροπή, που θα αποτελούνταν από τον διοικητή της, τον εισαγγελέα και έναν μηχανικό, η οποία θα έκλεινε το Ιταλικό Σχολείο Πρέβεζας συντάσσοντας πρωτόκολλο παραλαβής της κινητής και ακίνητης περιουσίας του από τον διευθυντή του.

Βέβαια, τα χειρότερα έπονται για την ιταλική κοινότητα της Πρέβεζας (Εικ. 5, 6) και τους μικρούς μαθητές του Ιταλικού Σχολείου. Σύντομα όλα τα άρρενα μέλη της ιταλικής παροικίας, όπως και ο δάσκαλος του σχολείου πατήρ Taliana, μεταφέρονται στην Αθήνα και φυλακίζονται στο Γουδί. Την ίδια περίοδο σημειώνονται μεγάλες καταστροφές στον καθολικό ναό του Αγίου Ανδρέα, πράξεις φανατισμού και εκδίκησης των Πρεβεζάνων για την ιταλική επίθεση και ιδιαίτερα για τα καταστροφικά αποτελέσματα του ανηλεούς βομβαρδισμού της Πρέβεζας από την ιταλική πολεμική αεροπορία. Έτσι, τότε καταστρέφονται το εκκλησιαστικό όργανο, τα μεγάλα μανουάλια και άλλα έπιπλα και σκεύη του ναού.³⁰

Την επόμενη χρονιά (1941) η επιβολή της ιταλικής κατοχής στην Πρέβεζα σηματοδοτεί τη βραχύβια επαναλειτουργία του Ιταλικού Σχολείου, για μία μόνο σχολική χρονιά με δάσκαλο έναν Ιταλό στρατιωτικό.³¹

Επίλογος

Το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου σήμανε και το τέλος της ιταλικής κοινότητας της Πρέβεζας. Για τον γράφοντα η τύχη αυτών των ανθρώπων υπήρξε πάντα ένα μεγάλο ερωτηματικό, ειδικότερα μετά τον Οκτώβριο του 2009, όταν στην *Ελευθεροτυπία* δημοσιεύτηκε άρθρο με τίτλο «Η ξεχα-

²⁸ Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη.

²⁹ ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011, 106.

³⁰ Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη. Σύμφωνα με άλλη πηγή ο πατήρ Taliana οδηγήθηκε σε περιορισμό σε στρατόπεδο της Κέρκυρας, βλ. ΑΣΗΜΑΚΗΣ 2012, 45 και υποσημ. 91.

³¹ Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη.

σμένη μειονότητα»,³² το οποίο αναφερόταν στον τρόπο με τον οποίο απελάθηκαν μετά τον πόλεμο από την Ελλάδα στην Ιταλία οι μεγάλες ιταλικές κοινότητες της Κέρκυρας και της Πάτρας.

Η απορία μου αυτή λύθηκε στο πλαίσιο της έρευνάς μου για το Ιταλικό Σχολείο της Πρέβεζας. Μετά το τέλος του πολέμου, το σύνολο σχεδόν της ιταλικής κοινότητας εκδιώχτηκε το 1946 από την Πρέβεζα με το καράβι της γραμμής, αρχικά για τη Λευκάδα και στη συνέχεια για την Πάτρα.³³ Από εκεί συνέχισαν σιδηροδρομικώς για τον Πειραιά (οι άνδρες σιδηροδέσμοιοι) και στη συνέχεια απελάθηκαν στην Ιταλία αεροπορικώς. Ωστόσο, κάποιοι ελάχιστοι που δεν απελάθηκαν τελικά γύρισαν στην Πρέβεζα και σταδιακά αφομοιώθηκαν πλήρως.

Βιβλιογραφία

- ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ., 2011, *Τα ιταλικά σχολεία στην Ελλάδα*, Αθήνα
- ΑΣΗΜΑΚΗΣ Ι., 2012, *Η καθολική εκκλησία στην Ήπειρο: Πρέβεζα και Ιωάννινα*, Θεσσαλονίκη
- ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., 1992, *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού: Ήπειρος*, Θεσσαλονίκη
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φ. (αρχιμ.), 1987, Το κατά την σύστασιν τω 1889 του πρώτου εν Πρεβέζη Νηπιαγωγείου, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 16, 62-70
- ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ Ι.Φ., 1957, s.v. Πρέβεζα, στο: *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού*, τ. Κ', Αθήνα, 654-660
- ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΕΥ.Γ., 2009, Όψεις της εκπαίδευσης στην Πρέβεζα του Μεσοπολέμου: Τα ξενόγλωσσα δημοτικά σχολεία, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 45-46, 283-294
- ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Τ., ΤΡΙΜΗΣ Δ., ΨΑΡΡΑ Α. & ΨΑΡΡΑΣ Δ., 2009, Η ξεχασμένη μειονότητα, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25.10.2009, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=95361> (προσπέλαση 15.12.2011)
- ΜΠΕΤΣΟΣ Ο., 2006, *Η κρατική εκπαίδευση στο χώρο της μητροπόλεως Πρέβεζας τη δεκαετία 1914/15-1924/25*, Πρέβεζα

³² ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ et al. 2009.

³³ Συνέντευξη Βασιλικής Σισμανίδη.

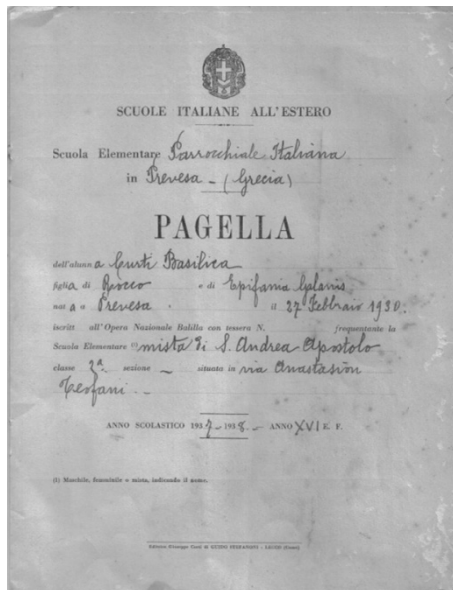
- ORTAYLI I., 2010, Society and the governor in Preveza during the time of Abdülhamid II, στο: Μ. ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ & ΧΡ. ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ (Επιμ.), *Πρέβεζα Β', Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Πρέβεζας (16-20 Σεπτεμβρίου 2009)*, τ. II, Πρέβεζα, 85-88
- ΠΑΡΑΘΥΡΑ Κ., 1991, Η καθολική εκκλησία του Αγίου Ανδρέα στην Πρέβεζα, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 25, 192-197
- ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ Σ., 1988-1989, Πτυχές της ιταλικής παρουσίας στο βιλαέτι Ιωαννίνων 1900-1911, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 33, 77-95
- ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ Λ., 1999, *Η εξωτερική πολιτική της Ιταλίας και το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα (1912-1923)*, Θεσσαλονίκη (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία)

Εικόνες

ΕΙΚΟΝΑ 1: Η δυτική όψη της καθολικής εκκλησίας του Αγίου Ανδρέα και των παρακολουθημάτων της.
Σχέδιο της αρχιτέκτονος Κυριακής Παραθύρα, 1990

ΕΙΚΟΝΑ 2 και 3: Εξώφυλλο και πρώτη σελίδα σχολικού ελέγχου του Ιταλικού Σχολείου Πρέβεζας, 1937-1938 (Αρχειό Βασιλικής Σισμανίδη)

ΕΙΚΟΝΑ 4: Η Ιταλική κοινότητα Πρέβεζας. Διακρίνονται οι στολές της νεολαίας Balilla στα αγόρια (Αρχειό Βασιλικής Σισμανίδη)

ΕΙΚΟΝΑ 5: Κηδεία στον καθολικό ναό του Αγίου Ανδρέα
(Αρχείο Βασιλικής Σισμανίδη)

ΕΙΚΟΝΑ 6: Αναμνηστική φωτογραφία μπροστά στον ναό του Αγίου Ανδρέα
(Αρχείο Βασιλικής Σισμανίδη)